

KORKUT ATA TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI DERGİSİ
Uluslararası Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi
The Journal of International Turkish Language & Literature Research

Sayı/Issue 6 (Aralık/December 2021), s. 87-97.
Geliş Tarihi-Received: 04.11.2021
Kabul Tarihi-Accepted: 20.12.2021
Araştırma Makalesi-Research Article
ISSN: 2687-5675
DOI: 10.51531/korkutataturkiyat.1019275

Emre Kongar'ın Hocaefendi'nin Sandukası Adlı Romanına Postmodern Bir Yaklaşım*

A Postmodern Approach to Emre Kongar's Novel Named Hocaefendi'nin Sandukası

Merve Nur ASLAN**

Öz

Postmodern romanların önemli özellikleri arasında üstkurmaca, metinlerarasılık, oyunsuluk, ironi ve çoğulculuk sayılabilir. Bunun yanı sıra postmodern roman kurgusu kişiler ve zaman bağlamında da alışılmış roman özelliklerinden farklıdır. Roman kurgusu iç içe geçmiş olaylardan ve bir dizi belirsizlik ve parçalanmışlıktan oluşur. Tarihi, bir arka plan olarak kullanan postmodern romanlar, roman kişilerini tarihî gerçek kişilikler arasından da seçebilir. Postmodern roman diğer romanlar gibi belli bir kronolojiyle ilerlemez yer yer geriye gitmeler ve ileriye sıçramalar içerebilir. Okuru eğitme amacı gütmeyen postmodern roman daha çok eğlenme amacıyla hareket eder. Bunu oyunsuluk ve ironi özelliğiyle yapar. Metin içerisinde kurguladığı oyuna okuyucuyu dâhil etmeye çalışır roman boyunca oyuna dâhil olan okur metnin bir parçası konumuna gelir.

Emre Kongar'ın ilk ve tek romanı olan *Hocaefendi'nin Sandukası* postmodern roman özellikleri gösterir. Yazar, yazmaları nasıl bulduğunu kaleme aldığı ilk bölüm olan *Romanın Öyküsü* bölümünde üstkurmacedan yararlanır ve roman boyunca okura kendini yer yer hatırlatarak bilgi verir. Metinlerarasılık bağlamında *Gülü'nün Adı ve Beyaz Kale* romanlarından yararlanılmıştır. Yazar, Hocaefendi'nin sandukasının şifresini bulmaya çalışırken kurguladığı oyuna okuyucuyu dâhil etmek için olay örgüsü boyunca yapılan sandukanın şifresini çözme hesaplarını resimlerle okuyucuya iletir böylelikle yapılan hesaplamalara okuyucuyu da dâhil etmeye çalışır. Tarihi de bir arka plan olarak kullanan yazar gerçek kişilere yer vererek okurun gerçek ve kurmaca sınırını zorlar.

Anahtar Kelimeler: Hocaefendi'nin Sandukası, Emre Kongar, postmodern roman, metinlerarasılık, üst kurmaca.

Abstract

Among the important features of postmodern novels are metafiction, intertextuality, playfulness, irony and pluralism. In addition, postmodern novel fiction is different from the usual novel features in terms of people and time. The fiction of the novel consists of intertwined events and a series of ambiguities and fragmentation. Postmodern novels that use history as a back ground can also choose their characters from historical real people. The postmodern novel, like other novels, does not progress with a certain chronology, but may include going backwards and leaps forward from time to time. The postmodern novel, which

* Kıymetli rehberliği için danışman hocam Doç. Dr. Sema Özher Koç'a teşekkür ederim.

** Yüksek Lisans Öğrencisi, Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Tezli Yüksek Lisans Programı, Osmaniye/Türkiye, e-posta: mervenaslan@hotmail.com, ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6067-8206>.

is not intended to educate the reader, acts mostly for entertainment purposes. It does this with playfulness and irony. He tries to include the reader in the game he has constructed in the text, and the reader who is involved in the game throughout the novel becomes a part of the text.

The first and only novel of Emre Kongar, Hocaefendi'nin Sandukası shows features of a postmodern novel. The author makes use of metafiction in the story of the novel section, which is the first chapter in which he wrote how he found the manuscripts, and informs the reader by reminding himself from time to time throughout the novel. In the context of intertextuality, the novels *The Gülün Adı* and *Beyaz Kale* were used. While trying to find the password of Hocaefendi's coffin, he conveys the calculations of deciphering the coffin made throughout the plot to the reader, with pictures, in order to include the reader in the game he fictionalized, thus trying to include the reader in the calculations. Using history as a background, the author pushes the reader's boundaries of reality and fiction by including real people.

Key words: Hocaefendi'nin Sandukası, Emre Kongar, postmodern novel, intertextuality, metafiction.

Giriş

Postmodernizmin tanımı günümüzde hala karmaşıklığını ve belirsizliğini korumaktadır. Kavram ile ilgili birçok tanım ortaya konulmuştur fakat kesin bir görüş birliği sağlanamamaktadır. Yıldız Ecevit kavramı şöyle açıklar; "Yeni düşüncede tüm ölçütler hiçbir önem sıralaması olmaksızın yan yana sergilenmekteydi. Her şeyin karşıtıyla birlikte hiçbir çatışmaya yer vermeden var olduğu, farklılıkların barışçı bir karnaval atmosferi içinde bir arada yaşadığı bir tinsel varoluş biçiminin adıydı postmodern." (2001, s. 62).

Postmodernizmin ilk çıkış alanı mimaridir. Değişen dünyanın etkisiyle bütün alanlara yayılır. "1960'lı yıllarda gerçekliğin temsil krizine karşı yeni arayışlar içindeki avangard sanat, özgünlük arayışındaki sınırsızlığı ile kendi kendini yok etme noktasına gelir." (Eliuz, 2016, s. 93). Bu durum bir yenilik gerekli kılar ve bu yeniliği postmodernizm üstlenir. 20. yüzyılda Modern Avangard ve Postmodern eserler birlikte verilmeye başlanır. 19. yüzyılın sonlarına kadar yazılan metinler içerik, zaman ve mekân açısından son derece net ve yoruma kapalı metinlerdir. "Roman yapısında hiçbir kargaşa yoktur; okura yabancı gelmeyen bir öyküleme türüdür bu. Uzam yerli yerindedir, üç boyutlu ve sağlam." (Ecevit, 2001, s. 23). Bu türdeki metinlerin ana amacı bir hikâye anlatmaktır. Daha sonra sosyal hayatta yaşanan değişimler insanın toplumla olan ilişkisini etkilemiştir. Bireyin iç dünyasında karmaşalar söz konusu olmuş ve bu durum bireyi kendi içine kapatmıştır. Yabancılaşan, kimlik arayışına giren bireyler modern ve postmodern metinlerin birer parçası konumuna gelmiştir. Postmodern metinlerde öznenin yabancılaşmasının yerini öznenin parçalanması almıştır (Jameson'dan aktaran Harvey, 2019, s. 71).

"Gerçek anlamda modernist/postmodernist açılımlar, Türk edebiyatında yetmişli yıllarda kendini göstermeye başlar. Batılı romancının 1900'lerin ilk on yıllarında estetik düzlemde gerçekleştirdiği yenilikleri, Türk romancısı ilk kez yetmişli yıllarda metnine taşır." (Ecevit, 2001, s. 85). Yine Ecevit'in tespitine göre Türkiye'deki ilk avangard eserlerde modern ve postmodern özellikler bir arada bulunur (2001, s. 85). Postmodern romanın ilk örnekleri verildiğinde diğer roman anlayışından farklı özelliklere sahip olduğu için eleştirilmiştir. Yapısındaki karmaşıklık, anlaşılır olmadığı düşüncesiyle eleştirilir. Postmodern roman genel anlamda; "Sanat ile gündelik hayat arasındaki sınırların silinmesi, seçkin kültür ile kodların karışması. Bu bağlamda da parodi, pastiş, ironi ve oyuncu en çok öne çıkan tekniklerdir. Ayrıca vurgunun içerikten biçime kayması, gerçekliğin imgelere dönüşümü, zamanın kesintisiz bir şimdiler içinde parçalanması." (Sarup'tan aktaran Yüzbaşıoğlu, 2019, s. 37).

Zaman, kurgu, karakter ve mekân açısından alışılmış diğer roman türlerinden oldukça farklıdır. “Gerçeklik konusunda okuyucuyu ikna etme gayretindeki gerçekçi roman, aynı türün edebi olmayan öğeleri ile benzer bir deneyimin betimlenmesi yoluyla deneyimin temsili; postmodern roman ise, daha önce yansıtılmış deneyimlerin betimlenmesi, onlarla ilişki kurulması, yeni göstergelerin/ metinlerin/ bilgilerin yeniden tasarlanması yoluyla kendini var eder.” (Eliuz, 2016, s. 89). Postmodern metin oyunsuluk üzerinde durur. Postmodernizm tek bir gerçeklik kabul etmez ve altarnetifler üretir. “(...) verili olanı, kalıpları, tanımlamaları, kategorileri, genellemeleri reddeder. (...) konu, izlek, kişi, kavram sonsuzluğu içinde üretilen metinler, oyundaki oyun olarak biçimsel ve biçimsel dönüşüm mekanizmasına sahiptir.” (Eliuz, 2016, s. 95).

İroni, belirsizlik, parçalanmışlık, üstkurmaca, metinlerarasılık, oyun, çoğulculuk başlıca özellikleridir. Karakterler yazarın okuyucuya aktaracağı bir fikrin veya ideolojinin bir parçası değildir. Yazardan ayrı bir karakter gösterir. Artık yazar, kurallar, yasalar ve ilkeler koymaz bu *yazarın ölümü* demektir. Okuru yönlendirmez her şeyi olduğu gibi aktarır. Metin karşısında pasif bir okuyucu yoktur artık. Metnin yazarı, okuyucuyu harekete geçirecek ipuçları bırakır, okuyucu ise yazarın bıraktığı bu ipuçlarını takip ederek metni yorumlamaya çalışır. Postmodern roman özelliklerinden metinlerarasılık sayesinde okuyucunun diğer metinlerle ilişkiler kurarak romanı anlamaya çalışması beklenir. “Metnin belirlenmemişlikleri bizi onları yok edip yerlerine istikrarlı bir anlam koymaya kışkırtır.” (Eagleton, 2018, s. 103). Romanda bırakılan boşlukların okuyucu tarafından doldurulması ve bu sayede her okuyucunun kendi romanını yazması ve bunu yorumlaması amaçlanır. “Postmodern metne yazılabilir metin denir, çünkü her karşılaşmada (okumada) yeniden yazılır.” (Rosenau’dan aktaran Eliuz, 2016, s. 97).

Bu sebeple postmodern romanlar çok anlamlıdır tek bir anlam barındırmaz ve kendisini sınırlandırmaz. Her şeyin hızlıca tüketildiği bu dönemlerde postmodern romanlar, tükenilmez, her okumada kendini yenileyen, farklı okuyucularla farklı anlamlar yaratan bir alan haline gelmiştir. Yazarın ölümü okuyucuyu doğurur; “(...) postmodernizm, modernist yazının ve yazarın ölümü ve okurun doğumu ile paralel ilerler.” (Eliuz, 2016, s. 94). Bir oyun kurgulayan yazar okuru oyunun içine çeker ve onu oyunun bir parçası haline getirir. Yazar ve okuyucu bir çeşit oyun arkadaşı konumundadır. Bu şekilde okuyucu, metnin koridorlarında gezinti yapmaya çağırılır ve oyuna romanın içindeki bir kişi gibi dâhil olur. Bu tür romanlarda sebep-sonuç ilişkisi aranmaz.

Postmodern roman karakteri, iyi veya kötü olarak ayrılıp ayrıştırılmaz. Genellikle bir arayış içindedirler ve roman boyunca o arayışın ardından koşup dururlar. Aradıkları şey kendi benlikleri de olabilir: “Karakterler artık temel bir muammayı nasıl çözeceklerini ya da meydana çıkarabileceklerini düşünmemekte, bunun yerine şu sorulara cevap aramaya zorlanmaktadırlar: ‘Bu hangi dünya? Bu dünyada ne yapılması gerekiyor? Bunu benliklerimden hangisi yapacak?’.” (Harvey, 2019, s. 64).

Postmodern romanlarda mekân ise değişken bir durumdadır. Bir rüyanın içinde gibi ani mekân değişimleri gösterir dakikalar ve hatta saniyeler içinde değişir, okuyucunun zihni bulanıklaşır. “Mekân, kendilik bilincini kazandıran yaratıcı ve diriltici göndermeleri ile bireyi kuran, tamamlayan, yansıtan bir norm karakter işlevi ve kuramsal bir yorum kazanır.” (Eliuz, 2016, s. 104-105). Mekân bu bağlamda bireyin kendilik bilincini oluşturması ve kendini bulması için son derece önemlidir. Postmodern romanlarda mekân bireyle özdeşleşir bireyi içine alır ve dönüştürür. “(...) postmodernistler için mekân belki zaman dışı ve ‘hiçbir çıkar gözetmeyen’ bir güzelliğin kendi içinde bir amaç olarak elde edilmesi amacı hariç, her şeyin üzerinde yükselen bir

toplumsal amaçla zorunlu hiçbir bağı olmayan estetik hedef ve ilkelere göre biçimlendirilecek bağımsız ve özerk bir şeydir." (Harvey, 2019, s. 85).

Vaka zamanı, içinde bulunduğumuz dönem de olabilir binlerce yıl önce de. "(...) postmodern eser, (...) her şey olabilir, her şeye dönüşebilir, her şey eklenebilir, her şey eklemenebilir." (Eliuz, 2016, s. 95). Bu bağlamda postmodern roman sınırsız, sonsuz bir özelliğe sahiptir. Olay örgüsü hayal gücünün sınırsız olarak kullanıldığı sonsuz bir alandır. Tarihsel roman özelliği de taşıyan postmodern romanlar gerçeklik ve kurmaca arasındaki çizgiyi zaman zaman aşar. Romandaki kişilerin gerçekliği okuyucuyu şüpheye düşürür. Roman kişileri gerçek kişiler olabildiği gibi kurmaca da olabilir. Okuyucu tarihî bir karakterle karşılaştığında romandaki diğer karakterlerin gerçek mi kurmaca mı olduğu konusunda ikiliğe düşer. "Postmodern roman, tarihi yeniden yazar ve tarihin kurgusallığını vurgular." (Oppermann, 2006, s. 20). Tıpkı roman kişilerinde olduğu gibi olay örgüsünde de gerçek ve kurmaca iç içedir. Anlatılan olayların kurmaca mı gerçek mi olduğu konusunda okuyucuyu düşündürür.

Roman kurgusu karmaşık, belirsiz, içe içe geçmiş olaylar halinde zaman zaman geriye dönüşler ve ileri sıçramalar gösterebilir. "Sanatçı; tam olarak kavrayamadığı bu nedenle de doğrudan yansıtmasının söz konusu olamayacağı bu yeni gerçekliği dile getirmenin yollarını aramakta, onu sezgi/düş gücü aracılığıyla biçimin kıvrımlarında yeniden üretmeyi denemektedir." (Ecevit, 2001, s. 29). Bu düş unsurları, karmaşıklık ve belirsizlik roman bittikten sonra, anlatılmasını güçleştirir. Olaylar zihinde parçalar halindedir ve birleştirilmesi zordur.

Postmodern romanın ayırt edici diğer özelliği üst kurmacadır. Üst kurmaca; yazarın metnin yazım süreci hakkında okuyucuya bilgi vermesidir. Olay örgüsü esnasında okuyucuya yer yer kendisini hatırlatıp sesini duyurur. Yazar bu yöntemle okuyucunun gerçeklik algısını yönlendirerek okuduklarının veya okuyacaklarının kurgu olduğunu hatırlatır. Bu şekilde okuyucuyu metne yabancılaştırmayı amaçlamaktadır. Yabancılaşma, hem modern hem postmodern eserler için önemli bir unsurdur fakat postmodern eserlerdeki yabancılaşma modern eserlerdeki yabancılaşmadan farklıdır; postmodern romanlarda yabancılaşma okurun karşısındaki metne kurgu olarak yaklaşması ve bunun farkında olarak metne yabancılaşmasıdır. Modern romanda ise kendi kabuğuna çekilerek topluma yabancılaşıp bireysel yalnızlık sağlamaktır. (Yüzbaşıoğlu, 2019, s. 37).

"20. yüzyıl avangardist sanatı, içeriğin değil kurgunun sanatıdır." (Ecevit, 2001, s. 76). Önemli olan metnin kendisi ve okuyucuda çağrıştıracığı anlamdır. "Özne/nesne, iç dünya/dış dünya, kurmaca/gerçek ayrımı yok olur; özne çoğalarak ya da dağılarak kaybolur." (Eliuz, 2016, s. 102).

1. Amaç ve Yöntem

Günümüzde de son derece popüler olan postmodern romanlar dar bir okuyucu kitlesine hitap etse de büyük ilgi görmektedir. Modern Türk edebiyatında Murathan Mungan, Orhan Pamuk, İhsan Oktay Anar, Hasan Ali Toptaş gibi yazarlar postmodern romancılar olarak anılmaktadır. Sadece tek bir romana sahip olan Emre Kongar, *Hocaefendi'nin Sandukası* romanını 1989 yılında yayımlar. Romanındaki postmodern unsurlar dikkat çeker. Araştırmamızda Kongar'ın *Hocaefendi'nin Sandukası*, postmodern unsurlar açısından incelenecektir. Çalışmada Nitel araştırma yöntemlerinden içerik inceleme yöntemi kullanılacaktır. *Hocaefendi'nin Sandukası* içerik olarak incelenmiş postmodern roman özellikleri tespit edilmiş temel postmodern kaynaklar doküman incelemesiyle taranmıştır. Elde edilen veriler açıklanacak ve yorumlanacaktır.

2. Hocaefendi'nin Sandukası

Emre Kongar'ın kaleme aldığı *Hocaefendi'nin Sandukası* roman kurgusu, kişiler, yer ve zaman açısından postmodern unsurlar içermektedir. Özellikle roman kurgusunun geçtiği tarihsel zaman tarihî bir arka plan olması dolayısıyla yeni tarihselcilik ve postmodern roman açısından oldukça önemlidir. Roman üç bölümden oluşur; *Romanın Öyküsü*, rapor ve mektuplardan oluşan olay örgüsü ve *Tepkiler* bölümü.

3. Bulgular

3.1. Üst Kurmaca

Postmodern romanın ayırt edici özelliklerinden biri olan üst kurmaca, yazarın metni nasıl kaleme aldığını anlattığı bölümdür. Metin içerisinde okuyucuya kendini hatırlatması da üstkurmacaya örnek gösterilebilir. Yıldız Ecevit, üst kurmacayı "bir edebiyat anlayışının kendini dile getirme biçimi" olarak ifade eder (2001, s. 72). Üst kurmaca her ne kadar postmodern romanın özelliklerinden sayılsa da postmodern roman kadar yeni değildir üst kurmacanın romanlarda kullanımı romanın tarihi kadar eskidir (Demir, 2002, s. 16). "Üst kurmaca (metaficion) aracılığıyla edebiyatın, roman yazmanın bir oyun olduğu vurgulanmakta, geleneksel kurgu anlayışlarının dışına çıkılmakta ve sanatçının eserini yazma süreci romanın odak noktasına yerleştirilerek zamanlar arasında geçişler gerçekleştirilmektedir." (Argunşah, 2002, s. 24).

Postmodern tarihî roman özelliği taşıyan *Hocaefendi'nin Sandukası* romanında yazar Emre Kongar, romanın ilk bölümünü oluşturan *Romanın Öyküsü* adlı bölümde metni neden kaleme aldığını ve romanı yazmasına vesile olan el yazmalarını nasıl bulduğunu uzun uzun anlatır. Bu bölüm, romanın üst metin özelliğini taşır. *Romanın Öyküsü* bölümünden önce ise epigraf kullanarak okurlarına şu notu iletir:

"Bu satırlardan itibaren karşılaşacağınız tek ve biricik gerçek, romanın kendi gerçeğidir. Romandaki bütün isim, cisim, kişi ve olaylar, (hatta bu satırlar bile) uydurmadır."

Yazarın romana başlamadan önce okuyucularına böyle bir not iletmesi hiç kuşkusuz romanın bir yandan da tarihî roman özelliği taşıyor olmasıdır. Romanda Fatih Sultan Mehmet gibi gerçek isimler de geçmektedir. Fakat yazar, tarihi ve tarihî isimleri bir arka plan olarak kullandığını okuyucuya iletmek ister.

Kurgu *Romanın Öyküsü* bölümünden başlamaktadır buna göre 1968'de yani roman kaleme alınmadan tam 20 sene önce İstanbul'da Elif Kitabevi'nde E.K, Umberto Eco ve Orhan Pamuk karşılaşmalar aynı gün üçü de seneler sonra postmodern romanın önemli örneklerini verecekleri eserlerini yazmalarına vesile olan el yazmalarını bulurlar. Orhan Pamuk'un, *Beyaz Kale*'de anlattığına göre Faruk Darvinoğlu, -yani *Beyaz Kale*'nin kurgusuna göre el yazmalarını bulan yazar- bu el yazmasını 1982 yılında bir arşivde "fermanlar, tapu kayıtları, mahkeme sicilleri ve resmi defterlerle tıksık tıksık doldurulmuş tozlu bir sandığın dibinde" (Pamuk, 2021, s. 7) bulur. Bulduğu el yazmasının ismi "Yorgancının Üvey Evladı"dır. Eco ise Melk'li Adso'nun el yazmasını 1968'de bir Prag seyahati sırasında bulur (Eco, 2021, s. 24). Orijinal el yazması eserler kullanarak metni kurgulayan yazar kendisinin yarattığı başka bir yazarın arkasına gizlenir ve bunun sonucunda okuyucu üst üste binmiş zamanlarla karşılaşır. Bu şekilde birden farklı zaman ve birden farklı anlatıcı ortaya çıkar. Böylelikle okuyucu birden farklı hikâyeyi takip eder duruma gelir iç metni takip ederken dış metin olan romanın oluşma süreci anlatılan bölümlerdeki merak unsurları iki metin arasındaki bağın zihinde sürekli olarak tutulmasına yol açar (Argunşah, 2002, s. 24).

Verilen bilgilere ve kurguya bakıldığında Kongar'ın tamamen postmodern bir roman yazmak için esere başladığı görülür. *Romanın Öyküsü* kısmında verilen bu bilgilerle okuyucuyu aynı zamanda metinlerarasılık açısından da yönlendirir. Okuyucuya bu üç roman arasındaki bağlantıyı kurmak için ipucu verilir. Metinlerarasılık başlığı altında bu konuya tekrar değinilecektir.

Romanın rapor ve mektuplardan oluşan olay örgüsünde yazar her rapor veya mektuptan önce okuyucuya kendini hatırlatır ve el yazmasıyla ilgili bilgi vermeye devam eder. *Romanın Öyküsü* bölümünde aktardığı çamura bulaşan, fareler tarafından bir kısmı kemirilen kâğıtları okuyucuya hatırlatır. Böylelikle yazar, okuru metnin dünyasına çekmeye çalışır ve boş kalan sayfaları okuyucunun kendi hayal gücüyle tamamlamasını amaçlar. Okuyucuya yer yer bilgi verirken okurun geçmiş ve bugün algısını da kırarak zamanlar arası geçiş sağlanmış olur. Üst metin romanın yazılmasına vesile olan el yazmalarının bulunması alt metin/iç metin ise Raşid ve arkadaşlarının sandukanın şifresini çözmeye çalıştığı olay örgüsüdür.

3.2. Metinlerarasılık

Söylenecek bütün sözlerin daha önce söylendiği düşüncesinden ortaya çıkan metinlerarasılık, daha önce yazılmış metinlerin yeni yazılan metinlerin içerisine montaj, kolaj, alıntı gibi teknikler kullanılarak serpiştirilmesidir. Metinlerarasılık bir postmodern roman özelliği olarak kabul edilmiştir. Yazar, eserinde metinlerarasılık kullanarak eseri zenginleştirirken aynı zamanda okuyucuyu diğer metinlerle ilişki içerisine sokarak metne farklı anlamlar ve yorumlar katmayı amaçlar. Metinlerarasılık kavramı ilk olarak 1960'lı yıllarda Julia Kristeva tarafından ortaya atılmıştır. "Her şey daha önce söylenmiştir", "Yedi bin yıldır insanlar vardılar ve düşünmektedirler" (Bruyère'den aktaran Aktulum, 2000, s. 18) düşüncesinden ortaya çıkan metinlerarasılığa göre daha önce yazılan sayısız eserden sayısız düşünce ve cümle aktarılmıştır. Yazılan her eserde daha önceki eserlerden bir parça bulmak mümkündür. Bu tür parçaları yazar bilinçli olarak kullanabileceği gibi daha önce okuduğu metinlerden farkında olmadan da aktarabilir. Hiçbir metin daha önceki metinlerden bağımsız yazılamaz düşüncesini barındıran bu kuram Mihail Bakhtin'in söyleşimcilik kuramı ile ilişkilendirilir. Kubilay Aktulum, *Metinlerarası İlişkiler* isimli çalışmasında kavramı her ne kadar Kristeva ortaya atsa da kavramın asıl özünü Bakhtin'den aldığını belirtir (2000, s. 25). Aktulum, hiçbir metnin daha önceki metinlerden ayrı düşünülmemeyeceğini her metnin mutlaka daha önceki metinlerden etkilendiğini ve onlardan izler taşıdığını bu düşüncenin hem metinlerarasılık hem de Bakhtin'in söyleşimcilik kavramının özünü oluşturduğunu belirtir. Bakhtin'e göre yapıt, başka yapıtlarla olan ilişkilerinin yanı sıra tarih ve toplumsal olgularla da iç içe ve alışveriş içerisindedir. "Her sözselsel iletişim, her sözselsel etkileşim bir sözce alışverişi yani bir söyleşim biçiminde gerçekleşir." (Aktulum, 2000, s. 27). Böylelikle çokseslilik meydana gelir, çokseslilik romanın özellikle de postmodern romanın önemli özelliklerinden biridir.

Kristeva'ya göre "Her metin bir alıntılar mozaiki gibi oluşur, her metin kendi içinde başka bir metnin eritilmesi ve dönüşümüdür." (Kristeva'dan aktaran Aktulum, 2000, s. 85). Bu durumda metin diğer metinlerle alıntı, montaj, kolaj gibi tekniklerle ilişkiye girerken aynı zamanda diğer metni dağıtıp, parçalayıp, kendi içerisinde özümseyerek kendi ifadeleriyle yeniden yazma sürecine de girilir. Metinlerarası ilişki başka yazarların metinleriyle gerçekleşebildiği gibi yazarın kendi eserleri arasında da gerçekleşebilir. Metinlerarasılık teknikleriyle yazılmış bir metinde bu durumda okuyucunun önemi büyüktür. Metni anlamlandırma ve yorumlama noktasında bu tür metinlerde yazar kadar okuyucuya da önemli görevler düşer.

Metinlerarasılık belirli bir düzeyde olan okuyucuya hitap eder. Bazı metinlerarası göndergeler alıntı, kolaj, montaj, italik yazı biçiminde verildiği zaman okur bunları daha

kolay şekilde fark eder. Okuyucunun metin içerisinde yazarın bıraktığı ipuçlarını fark ettikten sonra bu ipuçlarını takip ederek diğer metinlerle ilişki kurması gerekir. Her okuyucuyu metinlerarası göndermeleri fark edemeyebilir çünkü yazar metinlerarasılığı metnin içerisine okuyucuya sezdirmeden gizli bir şekilde serpiştirebilir bu durumda başka metinlerle ilişki kuramayan okuyucu, metni anlamlandırmakta güçlük çekebilir hatta metin anlam ve yorum bakımından kısır kalabilir.

Hocaefendi'nin Sandukası metinlerarasılık açısından zengin bir metindir. Çalışmanın başında belirtildiği gibi romanın ilk bölümü olan *Romanın Öyküsü* isimli bölümde Orhan Pamuk'un postmodern özellikler taşıyan romanı *Beyaz Kale* ve Umberto Eco'nun postmodernizmin ilk örneklerinden sayılan romanı *Gülün Adı* romanlarıyla metinlerarasılık bağlamında benzerlik gösterir.

Bu benzerlikler her üç metnin de bir el yazmasının ele geçmesi sonucu yazılmaya başlanmasıdır. Bulunan el yazmaları tarihî birer kaynak özelliği taşır. Metnin yazılma sürecini metne dâhil eden Eco ve Pamuk'un belirttiğinin aksine başka bir olay örgüsü kurgulayan Kongar, metinlerarasılığın tekniklerinden biri olan palimpsestten yararlanmış olur. Palimpsest; "eski, geçmişte kalmış bir yapının yeni bir işlev ile yeni metne dâhil edilmesinin etki alanı/palempsest, ana metin üzerine yeni metnin inşasıdır." (Eliuz, 2016, s. 146). Kongar, *Gülün Adı ve Beyaz Kale'nin* yazılma süreçlerini kendi metninde yeniden kurgular. Böylelikle daha önce yazılmış olan metni bozarak üzerine yeni bir metin yazmış olur.

Hocaefendi'nin Sandukası'nın asıl olay örgüsünü oluşturan mektup ve raporlar otuz üç bölümden oluşmaktadır. Kongar her bölümün başlığı için bölümü özetleyen bir başlık koymuştur bu bağlamda Eco'nun *Gülün Adı* romanından iz taşır. Eco da her bir bölüm için özet mahiyetinde bir başlığa yer vermiştir.

Hocaefendi'nin Sandukası'nda başlıklar şu şekildedir;

1. Birinci rapor-mektup / Doğan'ın Öldüğü Gece
2. İkinci mektup/ «İkiciler» Çetesinin Kurulduğu ve Venedik Elçisi Marsollo'nun Belâyı Getirdiği Yıl
3. Üçüncü rapor-mektup / «İkiciler» Çetesinin Kurulduğu Gece ... (Kongar, 2008).

Bölümler buna benzer başlıklarla devam eder. *Gülün Adı'nda* ise başlıklar bu şekildedir;

1. Birinci Gün / Tansökümü / Manastırın eteklerine varıyoruz; William çabuk kavrama yeteneğini kanıtıyor.
2. Birinci Gün / Sabah / William, Başrahip'le önemli bir konuşma yapıyor.
3. Birinci Gün / Öğle / Adsa, kilisenin kapısına hayran oluyor; William ise Casale'li Umbertino'yu buluyor... (Eco, 2021).

Adı geçen üç romandan ilk yayımlanan Eco'nun romanıdır. Bu bağlamda *Hocaefendi'nin Sandukası*, *Gülün Adı* ve *Beyaz Kale* romanından metinlerarasılık bağlamında benzerlik gösterirken aynı zamanda *Gülün Adı* romanındaki başlıklar açısından da bir yakınlık görülür. Yazar, metinlerarasılık bağlamında bu eserlerden yararlanırken okuyucuya bunu araştırmayı dikte eder. Metinlerarasılığı açık bir şekilde metinlerin isimlerini ve yazarlarını vererek kullanır. Böylelikle okur diğer metinlere göz atmasa da bu üç metin arasında bir ilişki bulunduğunu sezmiş olur.

Romanın olay örgüsünü oluşturan rapor ve mektuplarda *Kuran-ı Kerim'e*, *Keykâvus'un Nasihatname'sine*, İbn Haldun'un *İlm-i Umran'ına*, Fatih Sultan Mehmet'in

babası Padişah II. Murat'ı tahta çağırmak için yazdığı mektuba, *Kamasutra* isimli kitaba ve Aşıkpaşazade'nin şiirine atıflar yapılı.

3.3. Oyun

Postmodern romanlar eğitime amacı ile hareket etmez daha çok okuyucuyu eğlendirme amacı güder. "Her şey sanatsal düzlemde oynanan bir oyundur. Yazar, etik/siyasal ya da tarihsel malzemeyi oyunlaştırır." (Ecevit, 2001, s. 72). Postmodern romancılar kurguladıkları oyunlarla okuyucuyu metnin içine çekip onu oyuna dâhil etmeye çalışırlar. Roman isimlerinin romana başlamadan önce okuyucuya olay örgüsü ile ilgili bilgi verme işlevi vardır. "Başlığın çağrısı kurmaca dünyaya davet olabildiği kadar okurun fantezi dünyasını da canlandırır." (Tepebaşılı, 2012, s. 23). Romanın isminden başlayarak yönlendirilen okur daha romanı okumaya başlamadan Hocaefendi'nin sandukasına odaklanmaya başlar ve oyuna başlamış olur.

Hocaefendi'nin Sandukası'nda Raşid ve arkadaşları sandukanın şifresini çözmek için türlü yollara girişirler önce sandukanın üzerindeki roma rakamlarını anlamaya çalışırlar. Daha sonra sandukanın şifresini ebcet hesabına göre çözmeye kalkışırlar. Yazar, roman kişilerinin sandukanın şifresini çözme serüvenlerini hesaplarıyla birlikte şekillerle okuyucuya gösterir böylelikle okuyucunun da şifre çözme eylemine dâhil olmasını ister. Resimlerdeki rakamları hesaplamaya, ebcet hesabıyla sandukanın şifresini çözmeye çalışan okuyucu artık metnin bir parçası konumuna gelir. "(...) Hocaefendi'nin Sandukası'nda tam bir polisiye kurgu ile karşılaşılır. (...) Bütün büyü romana da ismini veren Hocaefendi'nin şifre ile kilitli sandığındadır. Roman boyunca bu sandığın ve Hocaefendi'nin sırrını öğrenmeye çalışan okuyucu sırta ancak roman sonunda ulaşır. Böylece gerilim, polisiye bir kurguyla romanın sonuna kadar taşınır." (Argunşah, 2002, s. 22). Böylelikle metin, okuyucunun düğümleri çözmek için soluksuz oynayacağı bir oyun haline gelir.

Yazar, bulduğu rapor-mektupların üzerinde herhangi bir tarih veya sayfa numarası bulunmadığı için onları mantık sıralamasına göre dizdiğini belirtir. "Parçalılık ilkesinin yer aldığı ve bir bulmacayı andıran ana metin, birkaç şekilde okunmaya elverişli bir yapıda kurgulanmıştır." (Yalçın-Çelik, 2005, s. 98). Emre Kongar, romanın üst metin özelliği taşıyan *Romanın Öyküsü* bölümünde okuyucuya el yazmalarının kronolojik bir sıra içermediğini bunları kendi mantık sırasına göre sıraladığını belirterek okuyucuyu postmodern metinlerdeki zamanın yer yer ileri ve geri sıçramalarına hazırlar çünkü romanın ilk rapor-mektup kısmı aslında romanın son bölümlerinden olma özelliği taşır fakat ilk rapor-mektuptan sonra zaman akışında geriye dönüş yapılı.

"Aslında bu mektubun (ya da raporun) yeri kronolojik olarak herhalde burası değil. Sanıyorum d'Abussion de Calevela bir yerde, bir geriye dönüş (flash-back) yapmak istemiş. Ben de bunu en başa koydum. İsteyen başka bir mektup -rapor ile daha farklı bir başlangıç yapabilir, bunu da kronolojik yeri olan otuzuncu mektubun arkasına koyabilir." (Kongar, 2008, s. 20).

Kongar, okuyucunun kendi kronolojisini yaratıp metni tekrardan okuyup yorumlayabileceğini de belirtir; "örneğin (...) 2, 4, 8, 3, 5, 6, 7, 9, 10, 11, 12,13, 14, 1, 15, 16, ...33'üncü" (Kongar, 2008, s. 19). Bu durum, metin içerisindeki oyun işlevinin devam ettirilmesidir. Okuyucu el yazmalarını kendi bulmuş gibi kendi istediği biçimde düzene koyup böylelikle kendi metnini yaratabilir. Bu şekilde metin tek anlamlılıktan çıkar ve anlam çoğalır. Aynı zamanda üst kurmaca bağlamında okura yer yer bilgi verirken bazı sayfaları farelerin kemirdiğini bazılarının çamura battığını belirtir rapor ve mektuplar bazen yarım bırakılır. Bu şekilde okuyucunun rapor ve mektupların eksik kalan

kısımlarını kendi hayal gücüyle tamamlaması beklenerek okuyucu aktif tutulmaya çalışılır.

3.4. Postmodern Bir Seçim; Tarih

Postmodern romanlarda vaka zamanı seçimi olarak tarih sık karşımıza çıkmaktadır. Tarihi arka plan olarak kullanan postmodern yazar aynı zamanda tarihsel bilgileri yeniden kurgulayıp yazarak tarihî bilgilere bir alternatif yaratmaktadır. Bu durum Yeni Tarihselcilik olarak da adlandırılır. "Tarih yazımcı postmodern romanlarda tarihin sunulmuş biçimi tarihsel gerçeklerin nasıl yaratıldığına dikkat çekmektedir. Böylece ampirik epistemolojinin temelleri tümüyle yıkılmış olmaktadır. Dolayısıyla geleneksel gerçekçilik kuramının ölçüt aldığı doğruların inandırıcılığı da tartışılır olmaktadır. Postmodern yazarlar alternatif bir gerçeklik yaratırken tarihin metinselliğini vurgular." (Opperman, 2006, s. 52). Tarihi yeniden yazma da denilen bu tutum postmodern romanlarda oldukça sık görülür ve bu romanlara tarihsel postmodern roman denir.

Romanın alt/iç metin özelliği taşıyan rapor ve mektuplar Fatih Sultan Mehmet döneminde geçer bu bir yeniden yazma işlevidir. Bu da yazar için sonsuz bir kurgu dünyası demektir; "(...) tarihsel olan üzerinde oynamak; biçim, anlam, işlev bakımlarından sonsuz olasılıkların kapısını aralamaktadır." (Aktulum, 2015, s. 5).

Hocaefendi'nin Sandukası'ı Fatih Sultan Mehmet'in bir casus tarafından zehirlenip öldürülmesini konu alarak padişahın tarihî belgelerdeki ölüm sebebini okura sorgular. "Acaba Fatih Sultan Mehmet, gerçekten zehirlenerek öldürülmüş olabilir mi?" diye düşündürür. "(...) postmodern anlatı türlerinde tarihsel bilgi, bilgi kuramsal anlamda belirsizleştirilmiş bu yolla her alıcının ondan kendi anlamlarını çıkarmasına da olanak sağlanmıştır." (Aktulum, 2015, s. 8). Rapor ve mektuplar bölümünün son sayfasındaki şu sözler daha açıklayıcı olabilir;

"Giftos Karpantiye mel'unu hepimizi hem yanlttı hem aldattı. Allah vere de Padişahımızı izleyen vakanüvis efendiler bu olup biteni doğru dürüst kaydetmiş olsalar, dedi." (Kongar, 2008, s. 149).

Devamında ise Aşıkpaşazade'nin şu dizelerine atıf yapılır;

*Tabibler şerbeti kim verdi Hâna
O Han içti şerbeti kana kana
Ciğerini doğradı şerbet o Hânın
Dedi niçün bana kıydı tabibler* (Kongar, 2008, s. 149).

Raşid, daha sonra vakanüvisler gerçeği görüp yazmazsa bizim elimizden ne gelir diyerek yoluna devam eder. Yazarın okuyucuya son notu şudur;

"Gittiği yol onu tarihin karanlıklarına mı götürdü, yoksa geleceğin aydınlığına mı? Bu soruya da, Calevela'nın kitabının satış rakamları ışık tutacak herhalde. E. K." (Kongar, 2008, s. 149).

Yazar, romanı okuyucuya bir soru sorarak bitirir. Bu sorunun amacı okuyucu tarihî bilgileri sorgulayacak mıdır yoksa anlatılanlar ve aktarılanlarla yetinecek midir? Kongar bunun cevabını romanının okunmasıyla alacaktır. Tarihsel postmodern romanlar "Özne (yazar) ve nesne (tarih) arasındaki ilişki özdüşümsel bir görüngüde yeniden kullanıma sokulurken, klasik anlamda olduğu gibi gösterme yerine kendi gözüyle gösterme yolunu seçer. Tarihsel olanı kapatmaz onunla oyun oynar. Tarih böylelikle kurgunun alanında bin bir çeşit okumaya, yorumlanmaya elverişli bir duruma getirilir, çoksesli ve çok biçimli bir söylem olup çıkar." (Aktulum, 2015, s. 10). Romanda kullanılan isimler ve tarihî olaylar romanın yazılma sürecinden itibaren adı geçen gerçek kişiler kurmaca mı gerçek mi konusunda kuşkuya düşürür. Böylelikle gerçek ve kurmaca iç içe

geçer ve arasındaki sınır da aşılmış olur bu durum postmodern romanların belirsizlik özelliğiyle uyuşur.

3.5. İroni

İroni; güldürürken eleştirilen ve söylenen şeyin tam tersi ima edilen bir anlatım biçimidir ve postmodern metinlerin önemli unsurlarından biridir. Özellikle postmodern romanların güldürürken düşündürme özelliğiyle örtüşür. "Söylenen ile söylenmek istenen arasındaki çatışma, ironinin araç niteliğinden sıyrılarak oyuna asıl rengini veren başat ve kurtarıcı bir öğeye dönüşmesini sağlar." (Eliuz, 2006, s. 140).

Romanın son bölümünü oluşturan *Tepkiler* başlıklı bölüm yazarın ironiye başvurduğu bölümdür. Yazar burada güya roman hakkında kendisine gelen yorumları ve eleştirileri aktarmaktadır. Fakat bu bölümün asıl amacı yazarın kendisine gelmesi muhtemel eleştirileri daha önceden bilip bunların eleştiri konusu olmaması adına romanın son kısmında bunlarla bir çeşit alay etmesidir.

Bu yorum ve eleştirilerin gerçek olmadığı gelen eleştirilerin sahiplerinin soy isimleriyle çok net anlaşılır. Burada yapılan eleştiriler ile eleştiri yapanların soy isimleri arasında ironik bir bağ vardır. Bu isimler Çokbilmiş, Külyutmaz, Gözübağlı, Çokbilir, Pekcahil gibi isimlerdir. Kişilerin gerçek olmadığını kanıtı; Doç. Dr. İrfan Düştevar ismidir. Aslında bu yorumları yapan kişilerin hiçbiri gerçek değildir dolayısıyla yorumlar da gerçek değildir. Yazarın alacağı olası eleştirileri önceden öngörüp önünü kesmek amacıyla ironik bir dille bunları savuşturmasıdır.

Tepkiler bölümüne gelen mektuplardan biri de Elif Kitabevi'nin sahibi Aslan Bey'dendir. Aslan Bey, E.K'nın el yazmalarını bulduğu gün eve dönerken karşılaşp çarpıştığı ve el yazmalarının birkaç sayfasını verdiği arkadaşı Mete Tunçay'ın kendisinden sonra aynı gün kitabevine geldiğini ve Calevela'nın birkaç mektubunu daha bulduğunu yazar;

"Bu arada «Aslan bey, bakın, şunlar galiba Emre'nin elindekileri yazan adamın başka mektupları...» diye bana bir tomar belge uzattı. Ben de o tomari rafı kaldırdım, belki uğrarsın diye. Ama son uğradığın gün de dâhil, her seferinde onları sana vermeyi unuttum. Şimdi kitabını okuyunca, tekrardan aklıma geldi. «Aman unutmadan şunu Emre'ye bir yazayım» dedim. Bir daha dükkâna geldiğinde ben yoksam bile Yakup'tan aliver. Unutma." (Kongar, 2008, s. 165).

"Bu mektup acaba romanın devamı gelecek mi?" Sorusunu akıllara getirir. Yazar belki bu el yazmalarını aldığında romanın boşluklarını dolduracak nehir roman niteliğinde bir roman kurgulayacaktır.

Sonuç

Çalışmamızda söz konusu roman postmodern romanın ana özelliklerinden üst kurmaca, metinlerarasılık, vaka zamanı seçimi, oyun ve ironi açısından incelenmiştir. Fatih Sultan Mehmet'in İstanbul'u fethinden sonrasını konu alarak metni kurgulayan yazar, tarihi arka plana almış hem gerçek hem de kurmaca kişiler kullanmıştır. El yazmalarının nasıl bulunduğu anlatılmasıyla ve olay örgüsü esnasında okuyucuya bilgi vermesiyle üst kurmaca unsuru kullanılmıştır. Metinde geçen *Beyaz Kale* ve *Gülün Adı* romanlarından metinlerarasılık bağlamında faydalandığı tespit edilmiştir. Romandaki oyun unsurunu ise sandukanın şifresi ve metnin alternatif kronolojisi üstlenmiştir. Romanın son bölümünü oluşturan *Tepkiler* bölümünde ise ironi unsuru tespit edilmiştir.

Kaynakça

- Aktulum, K. (2000). *Metinlerarası İlişkiler*. Ankara: Öteki Yayınevi.
- Aktulum, K. (2015). Romanesk Söylemin Tarihselleştirilmesi ya da Tarihi Yeniden Yazmak. *Bilig*, 73, 1-16.
- Argunşah, H. (2002). Tarihî Romanda Post-Modern Arayışlar. *İlmî Araştırmalar: Dil, Edebiyat, Tarih İncelemeleri*, 14, 17-27.
- Demir, Y. (2002). *Zaman Zaman İçinde Roman Roman İçinde: Müşâhedat*. İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Eaglethon, T. (2018). *Edebiyat Kuramı Giriş*. (Çev.: Tuncay Birkan). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Ecevit, Y. (2001). *Türk Romanında Postmodernist Açılımlar*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Eco, U. (2021). *Gülün Adı*. (Çev.: Şadan Karadeniz). İstanbul: Can Sanat Yayınları.
- Eliuz, Ü. (2016). *Oyunda Oyun Postmodern Roman*. İstanbul: Kesit Yayınları.
- Harvey, D. (2019). *Postmodernliğin Durumu Kültürel Değişimin Kökenleri*. (Çev.: Sungur Savran). İstanbul: Metis Yayınları.
- Kongar, E. (2008). *Hocaefendi'nin Sandukası*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Oppermann, S. (2006). *Postmodern Tarih Kuramı Tarihyazımı, Yeni Tarihselcilik ve Roman*. Ankara: Phoenix Yayınevi.
- Pamuk, O. (2021). *Beyaz Kale*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Tepebaşılı, F. (2012). *Roman İncelemesine Giriş*. Konya: Çizgi Kitabevi.
- Yalçın-Çelik, D. (2005). *Yeni Tarihselcilik Kuramı ve Türk Edebiyatında Postmodern Tarih Romanları*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Yüzbaşıoğlu, N. (2019). *Postmodern Romanlarda Dil*. Ankara: Gece Akademi Yayınları.